

Виховна система школи – це досить стійке структурне утворення, яке забезпечує своєрідний “захист”, “душевний комфорт” учасників педагогічного процесу. Найважливішим і стабільним елементом виховної системи, її метою є учень. Його, як особистість, характеризує прагнення до свободи, незалежності, автономності. В системі ж елемент втрачає частинку своєї незалежності й автономності, так як потрібно дотримуватись загальних норм, виконувати певні обов’язки.

Як показала практика, протиріччя між системою і особистістю ефективніше вирішуються в ті періоди, коли система сама інтенсивно розвивається, і коли вихованець відчуває свою причетність до її створення і функціонування, коли він не “гвинтик”, а творець. Отже, розвиток виховної системи є умовою розвитку особистості, а головний критерій ефективності розвитку виховної системи – розвиток вихованців.

Створення результативної виховної системи неможливе без спеціальної діяльності по її моделюванню. Моделювання – це метод пізнавальної і управлінської діяльності, який дозволяє адекватно і цілісно відтворити в модельних уявленнях сутність, найважливіші якості і компоненти системи, одержати інформацію про її минуле, справжнє і майбутнє, можливості і умови побудови, функціонування і розвиток.

Пристаючи до моделювання системи патріотичного виховання, ми виходили з врахування потреб юних громадян бути вільними членами суспільства, і водночас відповідальними, готовими до гуманістичної взаємодії і разом з тим до самоствердження та самореалізації своїх сутнісних сил. При цьому учні мають бути певними, що їх життя, здоров’я, честь і гідність, права, інтереси будуть надійно захищені за умови становлення в Україні правової демократичної соціальної держави, громадянського суспільства, ринкових відносин, політичного й ідеологічного плюралізму. Окрім цього система патріотичного виховання має враховувати реалії сьогодення. Необхідність розробки моделі патріотичного виховання обумовлена, по-перше, потребами суспільства і держави в підготовці свідомих громадян-патріотів, трудівників, спроможних забезпечити стабільність і розвиток держави, по-друге, потребами конкретних навчальних закладів мати науково обґрунтовану концепцію патріотичного виховання, яка б сприяла пошуку шляхів переходу на нову парадигму виховання. Така модель є основою для подальшої розробки програм, планів виховної роботи (див. рис. 1).

Визначаючи вихідні позиції моделювання, ми орієнтувались на змістовну стратегію проектування, завдяки якій збільшуються можливості трансформувати модель системи до рівня особливого і одиничного, тобто ввести в неї специфічний компонент, намітити шляхи переходу від загальної моделі до варіативної, яка б дозволила враховувати особливості і можливості конкретного освітнього закладу.

І. М. Шкільна

СУЧАСНІ ФОРМИ І МЕТОДИ ВИХОВАННЯ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ У ПОЗАУРОЧНІЙ РОБОТІ

Необхідність створення сприятливих умов для виховання патріотизму старших підлітків у позаурочній діяльності вимагає консолідації виховних

зусиль з боку педагогів та спеціальної підготовки усіх учасників виховного процесу, створення ефективних методик і технологій виховання та контролю за його результатами. Виховання патріотизму у старших підлітків передбачає застосування великого арсеналу виховних форм і методів, серед яких активно використовуються такі форми роботи як індивідуальна, групова, колективна, масова, самостійна, систематична, епізодична, домашня тощо.

Використані нами у виховній практиці індивідуальні форми роботи дозволили педагогу краще пізнати особливості виховання патріотизму старших підлітків, а також розкрити індивідуальність, здібності і нахили дітей. Використання групових форм роботи дозволило об'єднати учнів за інтересами, активізувати процеси самоосвіти і самовиховання учнів, до яких відносяться всі види групової навчально-виховної діяльності учнів, наукових об'єднань, гуртків, бесіди, диспутів тощо. Тоді як використання колективних форм роботи давало змогу вчителю спілкуватись одразу зі всім класом, що дозволило йому спостерігати за спілкуванням та поведінкою дітей в групі. Масові форми роботи використані нами були простими і комплексними. У простих – зміст розкривався, в основному, за допомогою одного засобу, методу (виступ, лекція, диспути тощо), тоді як у комплексних масових формах за допомогою різноманітних засобів та методів, що визначили складну структуру заняття.

У залежності від обраних і використаних нами методів виховного впливу, форми роботи поділяються на: вербальні (інформування, лекції, конференції, круглі столи); практичні (екскурсії, олімпіади, конкурси, ігри); наочні (виставки, тематичні стенди, шкільні газети). Спосіб організації кожного виду діяльності потребував творчого підходу з боку педагога. Ефективність у нашій роботі довели використання допоміжних форм навчальної роботи, а саме: навчальні екскурсії, домашні самостійні роботи, які доповнювали й урізноманітнювали позаурочну діяльність учнів.

Практичне значення для старших підлітків мали самостійна робота, яка полягала у тому, що учні самостійно виконували завдання учителя з метою повторення і глибшого засвоєння матеріалу, який розглядався на виховних годинах і намагались його практично втілити у життя. Досвід показав, що самостійна робота сприяла формуванню у школярів самостійності, виховувала почуття відповідальності за своє моральне зростання.

Цілісний виховний процес у школі здійснювався за допомогою цілого ряду доцільно використаних методів виховання. Ефективність у нашій роботі довели використання таких методів виховання, як вербальні, наочні, практичні, відеометоди тощо. Серед вербальних методів педагоги як правило використовували розповідь для викладу тої чи іншої етичної проблеми, прикладів із життя, аналізу фактів. Досить часто використовувалась і розповідь – це монологічний виклад матеріалу морально-етичного змісту, з метою послідовного, систематизованого, доступного, емоційного ознайомлення з етичними знаннями. Зокрема, цей метод вчителі використовували при розгляді таких тем як: “Звідки беруть свій початок українці”, “Пишаймося, бо ми браття козацького роду.”, “Українська національна вдача”, “Духовна спадщина українців”, “Українці в світі”, “Іноземці про українців” та ін.

Свою ефективність у вихованні патріотизму довели диспути. Під час диспуту школярі обмінювалися поглядами з конкретної проблеми, висловлювали різні думки, колективно обговорювали питання з зазначеної проблеми, відстоювали власну позицію, переконувалися в правильності чи помилковості своїх суджень, отримували нові знання, вчилися їх висловлювати, аргументувати, дотримувались принципу взаємоповаги до співрозмовника. В експериментальній роботі широко використовувалися пізнавальні і розвивальні ігри. Такий вид діяльності стимулював і підтримував інтерес до навчання, набуття знань у процесі захоплюючої гри.

Виховання патріотизму у старших підлітків здійснювалося і в ході факультативу “Основи моральності”, зокрема, на заняттях “Моя Україна”, “Україна – суверена і незалежна держава”, “Україна – демократична держава”, роботі над проектами, гурткової, пошукової діяльності, роботі студій, клубів, в бібліотеці, з Інтернет ресурсами.

Вихованню патріотизму учнів 7-8 класів сприяли різноманітні творчі конкурси з музичного та образотворчого мистецтва на тему “Історія та культура рідного краю”, “Збір та систематизація матеріалів з історії та культури рідного краю”; “Збір та запис народних пісень”; вечір “Видатні вчені України, рідного краю”, історичний лекторій на тему “Українська держава Гетьманщина за часів Д. Апостола й останнього українського гетьмана К. Розумовського. Ліквідація Запорізької Січі”. Результатом пошукової і проектної діяльності стало проведення історичних читань, присвячених Дню Українського Козацтва, круглого стілу на тему “Українське козацтво міфи та реалії”, фольклорна експедиція, етнографічна експедиція “Шевченкознавство в ріднім краї” (збір матеріалів).

Таким чином, виховання патріотизму старших підлітків у позаурочній діяльності – актуальне завдання сучасної педагогіки, що ставить за мету виховання у дітей відповідних моральних якостей на основі збагачення форм і методів виховної роботи та активного залучення до виховної роботи батьків, що відіграє важливу роль у їх патріотичному становленні дітей і спонукає всіх учасників виховного процесу до суб’єкт-суб’єктної взаємодії, забезпечуючи ефективність досягнутих результатів.

4. ВИХОВНИЙ ПРОЦЕС У РІЗНИХ СОЦІАЛЬНИХ СТРУКТУРАХ

Т. М. Білан

ДИТЯЧА ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ ЯК СПРИЯТЛИВЕ СЕРЕДОВИЩЕ ДЛЯ НАБУТТЯ СОЦІАЛЬНОГО ДОСВІДУ ПІДЛІТКІВ

Необхідність посиленої уваги до набуття соціального досвіду у єдності із самостійним засвоєнням особистістю соціальних відносин, що відповідали б сучасній соціальній ситуації, визначається сукупністю факторів, в яких відбувається становлення особистості підростаючої людини. Дитяча організація, на відміну від інших виховних середовищ, сприяє не лише обізнаності з